

Javna uprava i politički sustav Kanade

Nikolić, Nikolina

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:406933>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar za javnu upravu i javne financije
Specijalistički diplomski stručni studij Javne uprave

Nikolina Nikolić

JAVNA UPRAVA I POLITIČKI SUSTAV KANADE

Završni rad

Zagreb, 2023.

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar za javnu upravu i javne financije
Specijalistički diplomski stručni studij Javne uprave

Nikolina Nikolić

JAVNA UPRAVA I POLITIČKI SUSTAV KANADE

Završni rad

Mentor: izv.prof.dr.sc. Goranka Lalić Novak

Zagreb, 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Nikolina Nikolić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Nkolina Nikolić, v.r.

Sadržaj:

1. <i>Uvod</i>	1
2. <i>Povijesni razvoj države i uprave</i>	2
2.1. <i>Razvoj kanadskog Ustava</i>	4
3. <i>Političko-ustavno uređenje</i>	6
3.1. <i>Zakonodavna vlast</i>	7
3.2. <i>Izvršna vlast</i>	10
3.2.1. <i>Generalni (vrhovni) guverner</i>	11
3.2.2. <i>Premijer i Kabinet</i>	12
3.2.3. <i>Odgovorna vlada i ministarska odgovornost</i>	15
3.3. <i>Centar vlade</i>	17
4. <i>Nacionalna uprava</i>	19
5. <i>(De)centralizacija i teritorijalno ustrojstvo</i>	23
5.1. <i>Organizacija i funkcioniranje lokalne samouprave</i>	26
5.2. <i>Borba za domorodačku samoupravu</i>	29
6. <i>Zaključak</i>	31
<i>Literatura</i>	34

Sažetak:

Kanada je nastala ujedinjenjem Pokrajine Kanade, Nove Škotske i *New Brunswicka* u federalnu uniju, a danas se sastoji od deset pokrajina i tri teritorija. Kada govorimo o kanadskom političkom sustavu ključno je naglasiti da je ona parlamentarna demokracija te ustavna monarhija s kraljem Karlom III. kao šefom države. Kanadski sustav vlasti ima tri grane: zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Svaka od njih ima zasebne ovlasti i odgovornosti koje su definirane u Ustavu. Parlament je federalno zakonodavno tijelo Kanade, a uključuje monarha (kojeg predstavlja generalni guverner), Senat i Donji dom. Izvršna je vlast Ustavom povjerena Kruni, no u njeno ime vrši je generalni guverner postupajući prema savjetu premijera i vlade. Zbog toga se kaže da premijer i vlada imaju izvršnu moć, a kralj i njegov predstavnik djeluju kao ceremonijalne osobe. Ustavni zakon iz 1867. godine opisuje raspodjelu ovlasti između središnjeg parlamenta i pokrajinskih zakonodavnih tijela. Savezna razina vlasti bavi se područjima koja utječu na čitavu državu, primjerice nacionalna obrana, kazneno pravo, bankarstvo i slično. Kako bi obavila sve poslove iz svoje nadležnosti, nacionalna uprava sastoji se od 22 ministarstava te niza drugih organizacija (agencija, agenata parlamenta, krunskih korporacija). Pokrajine su između ostalog nadležne za zdravstvo, obrazovanje te lokalnu upravu u svom području. Svaka pokrajina samostalno odlučuje o osnivanju lokalnih jedinica, njihovoj organizaciji i njihovim ovlastima te je zbog toga sustav lokalne uprave u Kanadi izrazito kompleksan. Općenito govoreći, lokalnoj razini vlasti nedostaje veći stupanj samostalnosti kako bi ostvarile svoj puni potencijal.

U radu su detaljnije objašnjeni izabrani aspekti političkog sustava i javne uprave u Kanadi.

Ključne riječi:

Kanada, Ustav Kanade, kanadski politički sustav, javna uprava u Kanadi, kanadski Parlament, lokalna samouprava u Kanadi

1. Uvod

Tema ovog rada je javna uprava i politički sustav u Kanadi. U radu ću izložiti nekoliko ključnih karakteristika kanadskog sustava vlasti. U prvom dijelu rada govori se o povijesnom razvoju države i uprave te o razvoju kanadskog Ustava. Točnije, rad započinje iznošenjem činjenica o europskim osvajanjima kanadskog teritorija te objašnjavanjem kako je došlo do federalnog uređenja u Kanadi. Također, govori se o kanadskom Ustavu koji je specifičan jer se ne radi o jedinstvenom kodificiranom pravnom aktu, nego ga čini cijeli sustav pisanih i nepisanih pravnih pravila među kojima se ističu Ustavni zakon iz 1867. godine te Ustavni zakon iz 1982. godine. Zatim, u drugom dijelu pobliže se upoznajemo sa značajkama izvršne i zakonodavne vlasti u Kanadi te s njenim centralnim agencijama koje čine centar vlade. U okviru navedenog poglavlja upoznajemo se s kanadskim dvodomnim Parlamentom odnosno sa Senatom i Donjim domom koji zajedno s monarhom čine zakonodavnu granu vlasti. Zatim se upoznajemo i s ulogama generalnog guvernera, premijera i nacionalnog Kabineta koji čine izvršnu granu vlasti te saznajemo kako načelo odgovorne vlade utječe na Kanadski sustav. Sljedeći dio rada govori o tijelima koja čine državnu odnosno nacionalnu upravu. Saznajemo da osim ministarstva, koja imaju ključnu ulogu, u Kanadi postoje i druge organizacije koje su iznimno važne za njeno funkcioniranje. To su resorne agencije, specijalne operativne agencije, resorne korporacije, uslužne agencije te krunske korporacije. U zadnjem dijelu dotičemo se teme decentralizacije u Kanadi. Ona se može analizirati s dva kuta gledišta, s jedne strane imamo savezno-pokrajinske odnose zbog kojih se kaže da je Kanada iznimno decentralizirana zemlja dok s druge strane gledajući pokrajinsko-lokalne odnose uviđamo visok stupanj centralizacije odnosno značajan utjecaj pokrajina na lokalne jedinice. Za kraj, opisana je organizacija lokalne samouprave, navedene su određene karakteristike Kanadskih lokalnih jedinica te je ukratko objašnjeno s kojim se problemima susreću kanadski domorodački narodi u pogledu samouprave.

2. Povijesni razvoj države i uprave

Kanada kakvu danas poznajemo nastala je kao plod istraživanja Europljana te njihovog imperijalizma i kolonijalizma. Stoljećima prije njihovog osvajanja domorodački narodi Sjeverne Amerike (poznati i kao Indijanci¹ ili Prvi Narodi) živjeli su u malim nomadskim skupinama u svim dijelovima Kanade, pa čak i u onima koje danas smatramo nepristupačnima. Oni su se uglavnom bavili lovom i sakupljačkom privredom. Tijekom vremena njihova kultura i zajednice su rasle i povezivale se, a stvarali su se i primitivni oblici samouprave. No, kada su europski doseljenici počeli istraživati područje Sjeverne Amerike njihovi životi uvelike su se promijenili. Došlo je do velikih nemira, ratova, nasilja te je općenito došlo do veće smrtno stope s obzirom na to da su Europljani donijeli bolesti za koje domorodci nisu imali imunost. (History of Canada. Government of Canada, 2020) Smatra se da je kolonizacija Kanade započela 1534. godine kada je francuski istraživač *Jacques Cartier* ušao u zaljev *St. Lawrence*. Tada je francuski kralj preuzeo posjed današnje Kanade i ona je od tada obilježena vladavinom neprekinutog niza monarha.² Već početkom 17. stoljeća pojavljuju se i Britanci kao veliki suparnici Francuzima. Sukob između Velike Britanije i Francuske dosegnuo je vrhunac 1756. godine kada započinje tzv. Sedmogodišnji rat. Na kraju rata, 1763. godine, Francuska je poražena te je mirovnim ugovorom u Parizu morala Britancima prepustiti sve svoje posjede u Kanadi.³ Povijest kanadskih parlamentarnih institucija počinje upravo u vrijeme Sedmogodišnjeg rata kada je Nova Škotska 1758. godine dobila skupštinu izabranu od naroda. Zatim su se pojavile narodne skupštine u pokrajinama *Prince Edward Island* i *New Brunswick*. Svakom od triju pomorskih kolonija i dalje su upravljali britanski guverner i imenovano izvršno vijeće. Situacija u Francuskom dijelu, tj. u Novoj Francuskoj tada je bila znatno drugačija. Tamo praktički nije bilo nikakvog sudjelovanja naroda u političkim zbivanjima. No, kada je Nova Francuska predana Velikoj Britaniji, kralj *George III.* izdao je proglas kojim se uspostavljaju vlade za svaki od novostečenih teritorija Britanije, uključujući i

¹ Europski istraživači nazvali su ih „Indijancima“ misleći da su stigli do Sjeverne Indije.

² Zanimljivo je da je Kraljica Elizabeta II. bila prva od kanadskih suverena koja je zasebno proglašena Kraljicom Kanade 1953. godine kada joj je poseban kanadski zakon „Royal Style and Titles Act“ službeno dodijelio titulu "Kraljice Kanade".

³ Kanada. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 14.1.2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30143>

teritorij poznat kao Quebec. Prije nego što su mogli sjediti u skupštini, izabrani su predstavnici morali prisegnuti na vjernost britanskoj kruni. (Bosc i Gagnon, 2017)

Predstavnici Pokrajine Kanade, Nove Škotske i *New Brunswicka* smatrali da bi bilo dobro udružiti se u jednu državu te su na konferenciji u *Charlottetownu* 1864. godine donijeli odluku o stvaranju unije. Nakon njihovog drugog sastanka, koji je održan u *Quebec Cityu* iste godine, donijeli su 72 rezolucije u kojima su naveli uvjete federalne unije. Nakon dodatne rasprave o donesenim rezolucijama izaslanici navedenih pokrajina otputovali su u London kako bi iznijeli svoje ideje pred britanskim Parlamentom. Od donesenih 72 rezolucije 69 ih je prihvaćeno i sastavljeno u obliku Zakona o Britanskoj Sjevernoj Americi⁴. Zakon je usvojen od strane britanskog Parlamenta, dobio je i potrebnu kraljevsku suglasnost te je stupio na snagu 1867. godine. Donošenjem tog zakona Kanada je postala država⁵ na način da su se spojile Pokrajina Kanada, *New Brunswick* i Nova Škotska. (Lithwick, 2015: 1-2)

U preambuli navedenog zakona izražena je želja pokrajina osnivačica da budu federalno ujedinjene. Stvorena je središnja vlada za nacionalne potrebe, a za pitanja od regionalnog i lokalnog interesa stvorene su pokrajinske vlade. Stvoreni su i imenovani gornji domovi⁶ i izabrani donji domovi za savezni parlament i pokrajinska zakonodavna tijela (osim za pokrajinu Ontario, koji je imao samo izabrani donji dom). Donošenjem Westminsterškoga statuta 1931. godine Kanada je postala i formalno neovisna država. Tada je uklonjena zakonodavna vlast britanskog Parlamenta nad Kanadom, Australijom, Novim Zelandom, Južnom Afrikom i *Newfoundlandom*. (Bosc i Gagnon, 2017)

Međutim, i nakon donošenja navedenog zakona postojala su određena ograničenja - primjerice britanski je Parlament sve do 1982. odlučivao o izmjenama i dopunama kanadskog Ustava.

⁴ *British North America Act (BNA Act)*.

⁵ Točnije dobila je status dominiona (*Dominion of Canada*).

⁶ Odlučili su osigurati Senat, kao imenovano tijelo koje se sastoji od društvenih elita, zbog zabrinutosti da bi demokratsko sudjelovanje „običnih građana“ u vlasti bilo štetno za dobru vladu. Danas se mjesta u Senatu dodjeljuju kao političke nagrade za dugo služenje i vjernost stranci.

2.1. Razvoj kanadskog Ustava

Prije svega treba naglasiti da Ustav u Kanadi predstavlja najviši zakon koji opisuje kako funkcionira kanadska demokracija. Kanadski Ustav možemo opisati kao djelomično pisani i djelomično nepisani ustav. Po uzoru na britansku ustavnost podrazumijeva nekoliko različitih zakona, odluka suda, sporazuma između savezne i pokrajinske vlade, konvencija, prakse i tradicije odnosno uključuje i cijeli sustav nepisanih pravila i načela kojima se nadopunjuju pravne praznine (Turner, 2017). Važno je napomenuti da iako određena pravna pravila nisu formalno kodificirana u pisanom obliku, to ne znači da su ona manje obvezujuća.

Glavni pisani dijelovi Ustava Kanade su Ustavni zakon iz 1867. godine (koji se prije nazivao Zakon o Britanskoj Sjevernoj Americi) te Ustavni zakon iz 1982. godine. Uz njih važni su i sljedeći zakoni: Zakon o Manitobu, Zakon o kanadskom Parlamentu, Zakon o kanadskom predsjedniku Parlamenta, Zakon za Albertu, Zakon za Saskatchewan te Westminsteri statut. (Fry, 2002: 9)

Ustavni zakon iz 1867. godine predstavlja instrument koji je doveo do stvaranja kanadske federacije (Forsey, 2020: 8). Osim što su njime ujedinjena tri odvojena teritorija (Pokrajina Kanada, Nova Škotska i *New Brunswick*) tim zakonom je Pokrajina Kanada podijeljena na *Quebec* i *Ontario* te je predviđeno da druge kolonije i teritoriji Britanske Sjeverne Amerike mogu pregovarati o svom ulasku u uniju. Uz to, njime je postavljen zakonodavni okvir za rad kanadske vlade, Senata, Donjeg Doma te pravosudnog sustava. Njime su također podijeljene ovlasti između savezne razine i pokrajinskih zakonodavnih tijela. Međutim, postojala su dva ključna problema vezana uz navedeni zakon. Najprije, samo je britanski Parlament imao ovlasti za njegovu dopunu i promjenu, što je dovodilo u pitanje kanadsku neovisnost. Drugi problem bila je činjenica što su zakonodavne ovlasti bile opisane dosta općenito te je zbog toga često dolazilo do sukoba između pokrajinskih vlada i savezne vlade. Upravo iz tog razloga važnu ulogu imaju sudovi, odnosno sudske odluke. Do 1949. godine žalbe vezano uz sukob nadležnosti morale su se upućivati Pravosudnom odboru Tajnog vijeća⁷ u Britaniji. Odbor je dosta često u takvim sukobima davao prednost pokrajinama jer je time nastojao ublažiti pretjerani centralizam koji se krio

⁷ *Judicial Committee of the Privy Council*

u Zakonu o BNA. Tek 1949. godine odlučivanje o navedenim sukobima preuzima Vrhovni sud Kanade, koji se ponovno okreće ka centralizmu. (McIntosh & McConnell, 2021)

1980-ih došlo je do ustavne krize te su političari odlučili da je vrijeme za „patrijaciju“ Ustava. Željeli su imati potpunu kontrolu nad svojim ustavom i time ostvariti potpunu neovisnost, obzirom da je sve do tada ovlast mijenjanja Ustava imao britanski Parlament (Turner, 2017). Tada je donesen Ustavni zakon iz 1982. godine koji se sastoji od 7 dijelova. Kanadska povelja o pravima i slobodama čini prvi dio zakona, a njome se jamči sloboda vjere, mišljenja, izražavanja, tiska i mirnog okupljanja; pravo na sudjelovanje u političkim aktivnostima i pravo na demokratsku vlast; slobodu kretanja i življenja unutar Kanade te slobodu napuštanja Kanade; zakonska prava kao što su pravo na život, slobodu i sigurnost; prava jednakosti; jezično pravo – odnosno potvrđuje da su službeni jezici Kanade engleski i francuski. Niti Parlament niti bilo koje pokrajinsko zakonodavno tijelo nema ovlasti samostalno mijenjati odredbe iz Povelje. Uz to u prvom je dijelu istaknuto da se Povelja ne smije tumačiti tako da ukida ili derogira bilo koja domorodačka, prava ili sloboda. Drugi dio zakona priznaje i potvrđuje postojeća domorodačka i ugovorena prava domorodačkih naroda Kanade, a "domorodački narodi Kanade" definirani su tako da uključuju Indijance, Inuite i Métis narode. Treći dio sadrži odredbe o izjednačavanju i regionalnim razlikama, a odnosi se na obvezu poticanja jednakih mogućnosti među pokrajinama. Podrazumijeva da svi Kanađani imaju pristup usporedivim javnim uslugama na usporedivim razinama oporezivanja. U četvrtom dijelu pozivaju se premijer Kanade i predsjednici pokrajinskih vlada da održe ustavnu konferenciju prije 17. travnja 1983. kako bi se raspravili o pravima autohtonih naroda. U petom dijelu nalazimo jednu od najbitnijih novina u ovome zakonu, a to su četiri različite pravne formule tj. postupka za izmjenu i dopunu Ustava. Zatim u šestom dijelu, donesena je još jedna velika promjena kojom se pokrajinama daju široke ovlasti nad njihovim prirodnim resursima te prava ubiranje neizravnih poreza na njima. No, nacionalni Parlament i dalje može donositi zakone o tim pitanjima, a ako su pokrajinski i savezni zakoni u sukobu, savezni će prevladati. Sedmi dio zakona sadrži tek nekoliko manjih odredbi. (Banić, 2022)

Sve navedene promjene koje je donio novi Ustavni zakon iz 1982. godine s jedne su strane velike i značajne za kanadsku politiku i same Kanađane, ali istovremeno one ne

mijenjaju glavnu strukturu vlasti jer gotovo cjelokupna podjela ovlasti između nacionalnog Parlamenta i pokrajinskih zakonodavnih tijela ostala je kao i prije. Može se reći da Ustavni zakon iz 1867. godine predstavlja kostur, a Ustavni zakon iz 1982. godine njegovu nadogradnju.

3. Političko-ustavno uređenje

Kanadski sustav vlasti karakteriziraju tri ključne činjenice - ona je savezna (federalna) država, predstavnička parlamentarna demokracija te ustavna monarhija⁸.

U Kanadu je federalizam uveden 1867. godine putem Zakona o Britanskoj Sjevernoj Americi. Kanada je danas sastavljena od deset pokrajina i tri teritorija. Deset kanadskih pokrajina čine Alberta, Britanska Kolumbija, Manitoba, New Brunswick, Newfoundland i Labrador, Nova Škotska, Ontario, Otok princa Edwarda, Québec i Saskatchewan, dok tri teritorija čine Sjeverozapadni teritoriji, Nunavut i Yukon. Prema tome u Kanadi postoje tri razine vlasti: (1) federalna; (2) pokrajinska i teritorijalna te (3) lokalna vlast (Parry, 2022:1). No, važno je napomenuti da su samo federalna i pokrajinska razina vlasti ustavno priznate kao neovisne i autonomne. Njihove ovlasti i raspodjela moći definirani su u Ustavnom zakonu iz 1867. godine, dok su lokalna i teritorijalna vlast su podređene drugim dvjema razinama vlasti. Lokalne vlasti su priznate kao „kreacije“ pokrajina jer se njihove ovlasti izvode iz pokrajinskih zakona, a teritoriji provode delegirane ovlasti od strane savezne vlade⁹.

Zatim, Kanada je predstavnička parlamentarna demokracija izgrađena po uzoru na britanski Westminsteri sustav (Parry, 2022: 2). U parlamentarnim vladama, izvršna vlast je povezana sa zakonodavnom vlasti i ovisi o njoj (Makarenko, 2007a). Ključni članovi izvršne vlasti (premijer i Kabinet) obično dolaze izravno iz zakonodavne vlasti, odnosno Parlamenta. Izvršna vlast ne može djelovati ako ne uživa stalnu potporu većine

⁸ Pod ovim oblikom vladavine monarh se priznaje kao šef države, međutim, postoje značajna ustavna ograničenja njegove/njezine moći. Drugi oblik monarhije bila bi apsolutna monarhija. U apsolutnoj monarhiji monarh ima potpunu moć nad svojim dominionima, bez zakona ili oporbenih skupina koje bi ograničavale monarhove odluke ili radnje.

⁹ Mnoge odgovornosti koje je prije obnašala federalna vlada tijekom godina su prenesene na teritorijalne vlade. To uključuje zdravstvenu skrb, obrazovanje, socijalnu skrb, lokalnu vlast, a u Sjeverozapadnim teritorijima i Yukonu upravljanje javnim zemljištem i resursima.

članova u Donjem domu. U demokratskoj zemlji, svi građani koji ispunjavaju uvjete imaju pravo sudjelovati, bilo izravno ili neizravno, u donošenju odluka koje ih se tiču. Propisano je da Kanadski građani biraju članove Donjeg doma te biraju članove pokrajinskih i teritorijalnih zakonodavna tijela. Zato kažemo da je Kanda predstavnička parlamentarna demokracija.

Zaključno, Kanada je ustavna monarhija jer je njezina izvršna vlast putem Ustava formalno povjerena monarhu, točnije kralju ili kraljici. Trenutno je na vlasti Kralj Karlo III. (*King Charles III*) koji je uz Kanadu i Ujedinjeno Kraljevstvo monarh i u 13 drugih Krunskih zemlja *Commonwealtha*. U svakoj od tih zemalja Kralj, po prijedlogu šefa vlade, postavlja generalnog guvernera koji postaje njegov predstavnik u toj državi. Iako gotovo sve kraljeve ovlasti u odnosu na Kanadu vrši generalni guverner, ipak postoje ovlasti koje nisu delegirane generalnom guverneru i koje kralj provodi osobno (na savjet premijera), a to su: ovlast izmjene „*Letters Patent*“, ovlast imenovanja samog generalnog guvernera, ovlast odobravanja stvaranja novih odlikovanja za Kanadu i ovlast imenovanja dodatnih senatora. (Open and Accountable Government, 2015).

Kanadski je sustav vlasti podijeljen na tri grane vlasti: zakonodavnu, izvršnu i sudbenu¹⁰ vlast. Izvršna i zakonodavna vlast snažno su isprepletene, dok sudovi djeluju samostalno i odvojeni su od druge dvije grane vlasti.

3.1. Zakonodavna vlast

Za zakonodavnu granu vlasti kanadski Ustav propisuje sljedeće ; „Postojat će jedan Parlament za Kanadu, koji se sastoji od Kralja ili Kraljice, Gornjeg doma koji se naziva Senat i Donjeg doma.“¹¹

U praksi cijela se zakonodavna grana vlasti često naziva „Parlament“. Parlament je savezna institucija s ovlastima donošenja zakona, povećanja poreza i odobravanja državne potrošnje (Parry, 2022:4). Na pokrajinskim razinama također postoji zakonodavno tijelo točnije jednodomni parlament (Makarenko, 2007a).

¹⁰ Sudbenu vlast imaju Vrhovni sud Kanade, Federalni sud, Federalni apelacijski sud te pokrajinski, okružni i niži sudovi.

¹¹ Članak 17. Ustavni zakon iz 1867. godine

Kada govorimo o saveznoj razini vlasti, Kanada ima bikameralan (dvodoman) parlament. Sastoji se od Donjeg ili Zastupničkog doma (*House of Commons*) i Senata (Parry, 2022:4). Može se reći da Donji dom predstavlja glavno zakonodavno tijelo u Kanadi. Donji Dom ima 338 članova, no taj broj nije stalan.¹² Članovi Donjeg doma nazivaju se „MPs“ odnosno *Members of Parliament*. Na prvoj sjednici članovi zastupničkog doma među sobom izabiru predsjednika koji se naziva „*The speaker of the House*“.¹³ Dužnost predsjednika je da predsjedava svim sastancima Donjeg doma, nepristrano tumači parlamentarna pravila i tradiciju, održava red i brani prava i privilegije članova. Predsjednik nikada ne sudjeluje u raspravi te glasuje samo u slučaju neodlučenih glasova¹⁴, i to sve kako bi se osigurala njegova nepristranost u radu.

Članove Donjeg doma biraju Kanađani putem demokratskog izbornog procesa na mandat od četiri godine. Kanada je u tu svrhu podijeljena u posebne izborne jedinice (okruge), koji se nazivaju „*ridings*“, a zastupnička mjesta dobivaju oni kandidati koji imaju najviše glasova u određenoj izbornoj jedinici tj. koristi se sustav relativne većine. Broj zastupničkih mjesta svakoj se pokrajini proporcionalno dodjeljuje prema broju stanovništva, koristeći se formulom zastupljenosti koja se nalazi u članku 51. Ustava i prema procjenama broja stanovnika Kanadske statistike. (Parry, 2022: 4)

Ustav zahtjeva da se opći izbori održe najmanje svakih pet godina, no Parlament je zakonom propisao fiksni datum održavanja općih izbora – trećeg ponedjeljaka u listopadu svake četiri godine.¹⁵ Ako glavni službenik za izbore smatra da taj datum nije prikladan zbog vjerskih, kulturnih ili drugih razloga, on ili ona mogu preporučiti drugi datum guverneru u Vijeću.¹⁶

Jedna od uloga članova Donjeg doma je pred vladom Kanade zastupati interese građana koji su ih podržali na izborima. Dok se zakonodavna funkcija smatra glavnom ulogom Donjeg doma. Da bi bilo koji zakon postao služben, potrebno je da ga usvoji većina zastupnika Donjeg doma i Senata te svaki zakon mora dobiti formalno odobrenje od

¹² Trenutno su četiri mjesta u Donjem domu upražnjena, prema tome broj članova iznosi 333. Dostupno na: <https://www.ourcommons.ca/Members/en>, pristupljeno: 17.03.2023.

¹³ Članak 44. Ustavni zakon iz 1867. godine

¹⁴ Članak 49. Ustavni zakon iz 1867. godine

¹⁵ Članak 56.1 (2) Kanadski izborni zakon

¹⁶ Članak 56.2 (1) Kanadski izborni zakon

strane monarha („the Royal assent“), odnosno u praksi od generalnog guvernera. Zatim postoje određeni izravni i neizravni načini sudjelovanja zastupnika u zakonodavnom postupku. Zastupnici mogu, samostalno ili u skupinama, predlagati vlastite zakone („*Private Members' Bills*“) i tako izravno sudjelovati u formuliranju zakonodavstva. Neizravnu ulogu ostvaruju sudjelovanjem u parlamentarnim odborima na način da ispituju i kritiziraju vladine zakonodavne prijedloge te na taj način pokušaju utjecati na vladine odluke. (Makarenko, 2010)

U Donjem domu najveća ne vladajuća stranka (obično druga po veličini u Domu) postaje službena opozicija, a njezin se vođa naziva vođom opozicije. Opozicija ili oporba odabire ministre u sjeni koji prate i ispituju rad ministara, suprotstavljaju se vladajućoj politici te se bore za njezinu promjenu i osvajanje pozicije na vlasti. (Parry, 2022: 5)

Senat kao imenovani dom također ima važnu ulogu u Parlamentu, iako politički manje moćnu. Senat čini 105 članova¹⁷ koje imenuje generalni guverner na savjet premijera te uz prethodno mišljenje Nezavisnog savjetodavnog odbora za imenovanje senatora¹⁸ (Forsey, 2020: 33). S vremenom se razvila praksa prema kojoj premijer ima apsolutnu kontrolu nad izborom senatora, dok generalni guverner jednostavno prihvaća onoga koga izabere premijer te potom samo službeno odobrava imenovanja.

Uz trenutnih 105 senatora, Ustav predviđa imenovanje dodatnih četiri ili osam senatora, najčešće u slučaju ako postoji „zastoj“ ili stalno neslaganje oko donošenja nekog zakona.¹⁹ Također, ustavom su propisana i određena ograničenja vezana za senatore. Prvo, zabranjuje se da broj senatora bude veći od 113, a kao drugo zabranjuje se senatorima da budu birani, da zasjedaju ili glasuju kao članovi Donjeg doma.²⁰

Prilikom izbora senatora kandidati moraju ispuniti određene uvjete. Najprije, moraju biti barem 30 godina stari, moraju posjedovati nekretninu u određenoj vrijednosti te živjeti u pokrajini koju zastupaju, a na dužnosti mogu biti sve do 75 godine. (Fry, 2002: 31)

¹⁷ Osnovno načelo raspodjele mjesta u Senatu je osiguranje ravnomjerne regionalne zastupljenosti.

¹⁸ „*Independent Advisory Board for Senate Appointments*“ - Savjetodavni odbor neovisno je i nestranačko tijelo čija je funkcija pružanje neobvezujućih preporuka premijeru na temelju zasluga o imenovanjima u Senatu.

¹⁹ Članak 26. Ustavni zakon iz 1867.

²⁰ Članci 28. i 39. Ustavni zakon iz 1867.

Po svojim zakonodavnim ovlastima Senat je izjednačen s Donjim domom, osim što članovi Senata ne mogu inicirati zakone koji se tiču potrošnje javnog novca i nametanja poreza. Kao što je već rečeno, da bi određeni zakon postao služben, svaki dio zakona mora biti odobren i od strane Donjeg doma i od strane Senata. To Senatu daje pravo veta na parlamentarne zakone i dopušta mu da ih odbije, ponudi amandmane ili odgodi prijedloge zakona s kojima se većina njegovih članova ne slaže. Međutim, iako u teoriji ima velike ovlasti, kao imenovano tijelo Senat ipak djeluje suzdržano. To se vidi u činjenici da Senat više od 40 godina nije odbio prijedlog zakona, a vrlo rijetko je inzistirao na amandmanima koji je Donji dom odbio. (Forsey, 2020: 33-34)

Parlament djeluje u odborima i parlamentarnim mrežama. Oba doma imaju svoje odbore, koji se sastoje od članova pojedinog doma, ali mogu postojati i zajednički odbori. Opća uloga odbora je pregledati prijedloge zakona i politika te preporučiti njihova moguća poboljšanja. Međutim, odbori djeluju isključivo kao savjetodavna tijela, a vlada može i ne mora prihvatiti njihove preporuke. Što znači da odbori ne mogu odbiti ili zaustaviti vladine inicijative. Postoje stalni odbori, koji su dodijeljeni specifičnim političkim područjima kao što su financije, obrana, vanjski poslovi i slično. A postoje i *ad hoc* ili privremeni parlamentarni odbori koji se osnivaju na kratka razdoblja kako bi pregledali određenu vladinu inicijativu ili političko područje (Makarenko, 2007a). Odbor za vanjske poslove i međunarodni razvoj te Odbor za vanjske poslove i međunarodnu trgovinu, predstavljaju tipične primjere parlamentarnih odbora koji su specifični jer su između ostalog bitni i za rad Europskog parlamenta. (Parry, 2022: 5)

3.2. Izvršna vlast

U Kanadi je izvršna vlast Ustavom formalno povjerena kruni, a u njeno ime vrši je generalni guverner postupajući prema savjetu premijera i vlade. (Parry, 2020: 7)

Obično se kanadska vlada naziva „Kabinet“. Uobičajeno je da upravo Kabinet ima izvršnu moć, dok kralj i generalni guverner djeluju prvenstveno kao ceremonijalne osobe s vrlo malo političke moći (Makarenko, 2007b). Kabinet je tijelo ministarskih savjetnika koji utvrđuju politiku savezne vlade i prioritete za zemlju te ujedno predstavlja politički forum za stvaranje konsenzusa među ministrima.

3.2.1. Generalni (vrhovni) guverner

Kralja u Kanadi predstavlja generalni guverner²¹, kojeg predlaže premijer, a postavlja sami monarh (Fry, 2002:20). On nema formalno utvrđen mandat, nego dužina mandata ovisi o volji samog monarha. No, uobičajeno je da mandat traje od 5 do 7 godina. (Open and Accountable Government, 2015)

Jedna od glavnih ustavnih dužnosti generalnog guvernera je osigurati da Kanada uvijek ima premijera i vladu koja ima povjerenje Parlamenta. Ostale ustavne dužnosti generalnog guvernera su polaganje prisege premijera, ministara i vrhovnog suca Kanade; sazivanje, odgoda i raspuštanje Parlamenta; imenovanje članova Tajnog vijeća, zamjenika guvernera, određenih sudaca (na savjet premijera) te potpisivanje službenih dokumenata. Uz to, generalni guverner je ceremonijalni vrhovni zapovjednik kanadskih oružanih snaga. Iako ne kreira vojnu politiku, ipak ima nekoliko odgovornosti u tom polju: primjerice imenovanje načelnika Stožera obrane na prijedlog premijera; odobravanje novih vojnih znački i oznaka; posjećivanje vojne baze u zemlji i inozemstvu; dodjeljivanje vojnih počasti (npr. Orden za vojne zasluge). Generalni guverner obilježava i postignuća Kanađana dodjeljivanjem posebnih nagrada, odlikovanja i medalja kao što su Orden Kanade ili Odlikovanje za hrabrost. Također, generalni guverner igra veliku ulogu u međunarodnim odnosima te stoga često putuje u inozemstvo u službene posjete; predstavlja Kanadu na domaćim i međunarodnim ceremonijama; prima šefove drugih država tijekom njihove posjete. Za kraj, generalni guverner potiče jedinstvo te stvara zajednički identitet.²²

Prema tradiciji, generalni guverner gotovo je uvijek „dužan“ djelovati prema savjetu premijera i ministara. Što bi značilo da u praksi premijer i ministri imaju izvršnu vlast te da su ovlasti generalnog guvernera često samo simbolične. Tako primjerice prilikom imenovanja premijera uglavnom se slijedi običaj da čelnik političke stranke s najviše mjesta u Donjem domu preuzme tu ulogu. Kod imenovanja ostalih ključnih državnih

²¹ Sve do 1950-ih, ulogu generalnog guvernera Kanade obnašao je građanin Ujedinjenog Kraljevstva. U prvim godinama Konfederacije to su bili članovi britanske kraljevske obitelji ili plemstva, a kasnije umirovljeni visoki vojni časnici. Tek 1952. godine *Vincent Massey* postao je prvi Kanađanin koji je preuzeo dužnost. Od tada su svi generalni guverneri kanadski državljani. Trenutno u Kanadi ovlast generalnog guvernera obnaša *Ms. Mary Simon*.

²² *Role and responsibilities, The Governor General of Canada*. Dostupno na: <https://www.gg.ca/en/governor-general/role-and-responsibilities>, pristupljeno 27.01.2022.

dužnosnika također se radi više o ceremonijalnoj dužnosti jer guverner uglavnom postupava po želji (savjetu) premijera. Smatra se da je i davanje kraljevske suglasnosti na zakone više formalnost jer nakon što prijedlog zakona dobije zakonodavnu većinu u Zastupničkom domu, uobičajeno je da automatski dobije suglasnost i od generalnog guvernera. (Makarenko, 2007a)

Ustavni zakon iz 1867. propisuje da Kralj, ako to smatra potrebnim, može ovlastiti generalnog guvernera da sam imenuje svog zamjenika (*Deputy Governor General*) ili više njih za određeni dio Kanade te da mu on dodijeli potrebne ovlasti i funkcije, no i dalje uz određena ograničenja i upute od strane kralja.²³

U iznimnim okolnostima, ukoliko je generalni guverner privremeno odsutan ili je njegovo mjesto privremeno upražnjeno propisano je da glavni sudac Vrhovnog suda Kanade preuzima dužnosti generalnog guvernera na privremenoj osnovi kao „administrator ili upravitelj vlade“. On preuzima sve ovlasti, dužnosti i privilegije generalnog guvernera te djeluje sve dok se odsutni generalni guverner ne vrati u Kanadu i ponovno preuzme svoje dužnosti ili dok novi generalni guverner ne bude imenovan. (Open and Accountable Government, 2015)

Generalni guverner nije jedini službeni predstavnik monarha u Kanadi. Svaka od 10 kanadskih pokrajina ima svog guvernera (*lieutenant governors*).²⁴ Njega ili nju imenuje generalni guverner Kanade na preporuku premijera, a glavna im je dužnost da predstavljaju monarha u pokrajinskim javnim svečanostima, odnosno da obavlja ceremonijalnu i kulturnu ulogu sličnu onoj koju ima generalni guverner. Ustavne dužnosti guvernera u pokrajinama uključuju: polaganje prisege u Izvršnom vijeću pokrajinske vlade (premijer i kabinet), sazivanje i raspuštanje zakonodavne skupštine, davanje kraljevske suglasnosti pokrajinskim zakonima. (Open and Accountable Government, 2015)

3.2.2. Premijer i Kabinet

Kanadski Ustav ne sadrži niti jednu odredbu vezano za Kabinet niti navodi dužnosti i odgovornosti premijera (Fry, 2002:21). Kanada je osnivanjem prihvatila britanski sustav vlasti, koji se često naziva *Westminsterski* parlamentarni sustav, a jedna od značajki tog

²³ Članka 14. Ustavni zakon iz 1867. godine

²⁴ Članak 58. Ustavni zakon iz 1867. godine

sustava je kabinetska inačica vlade s premijerom na čelu. Od konfederacije, uloga premijera u Kanadi doživjela je značajne promjene. U početku je bilo uobičajeno da premijer ima vrlo malo kontrole nad drugim višim ministrima u Kabinetu, odnosno bio je "prvim među jednakima". Međutim, danas je uobičajeno da premijer dominira svojim Kabinetom i ima središnju ulogu u donošenju odluka (Forsey, 2020: 37).

Premijer je službeno priznat kao šef savezne vlade i vođa Kabineta.²⁵ On ima posebne ovlasti koje mu dopuštaju da dominira raspravom u Kabinetu i kontrolira smjer vlade. Iako ovlast imenovanja premijera tehnički ima Kruna postoji uobičajena praksa da se uglavnom od čelnika političke stranke koja je dobila najveći broj mjesta u Donjem domu zatraži da preuzme dužnost premijera. Premijer može imenovati potpredsjednika vlade (*Deputy Prime Minister*) koji nema formalnih dužnosti niti zadataka, nego mu ih sam premijer dodjeljuje prema vlastitom nahođenju. Dužnosti potpredsjednika mogu biti tek ceremonijalne, ali može mu se dodijeliti i vrlo važna politička uloga (Open and Accountable Government, 2015).

Kao jedna od najvećih ovlasti premijera je ovlast formiranja Kabineta. Premijer odlučuje tko će činiti vladu, koji resor će biti kome dodijeljen te on u svakom trenutku može tražiti njihovu ostavku (Open and Accountable Government, 2015). Prilikom sastavljanja Kabineta uobičajeno je da izabere barem jednog ministra iz svake pokrajine ili regije u Kanadi kako bi svaki od njih predstavljao svoju regionalnu i jezičnu tradiciju (Fry, 2002:65).

Uz to, premijer brine o osiguravanju smjernica potrebnih za održavanje jedinstva vlade koje su bitne kako bi se zadržalo povjerenje Donjeg doma. Premijer ima cjelokupnu odgovornost za odnose vlade s Parlamentom i suverenom. Zatim, preporučuje generalnom guverneru sazivanje i raspuštanje Parlamenta, preporučuje imenovanja drugih visokih položaja u javnom sektoru, priprema „*Speech from the Throne*“²⁶, daje suglasnost na proračun koji mu predstavlja ministar financija; utvrđuje standarde ponašanja ministara i drugih nositelja javnih dužnosti; ima posebne odgovornosti za

²⁵ Justin Trudeau je trenutni kanadski premijer i vođa Liberalne stranke. Dužnost premijera Kanade obnaša od 2015. godine, a 2019. godine osvojio je i drugi mandat.

²⁶ „*Speech from the Throne*“ ili govor s prijestolja - njime se otvara novo zasjedanje Parlamenta. Govor predstavlja smjernice i ciljeve vlade te ocrta kako će raditi na njihovom ostvarenju. Tradicionalno, generalni guverner čita govor kao kraljev predstavnik u Kanadi.

nacionalnu sigurnost, savezno-pokrajinsko-teritorijalne odnose i vođenje međunarodnih poslova. Nakon što je imenovan, premijer odabire određeni broj povjerljivih savjetnika koji najprije postaju članovi Tajnog vijeća. Obično se biraju među članovima vladajuće stranke odnosno stranke koja ima najviše mjesta u Donjem domu, no često se desi da barem jedan predstavnik bude senator. Odabrani savjetnici zatim polažu prisegu kao ministri – te zajedno postaju Vlada (*The Ministry*) ili Kabinet. U skladu s načelima odgovorne vlade, ako ministar nije član Donjeg doma niti je senator, očekuje se da u razumnom roku traži mjesto u Parlamentu te ako u tome ne uspije mora dati ostavku. (Open and Accountable Government, 2015).

Navedeni politički dužnosnici nazivaju se ministri kabineta ili krune („*Cabinet Ministers*” ili „*Ministers of the Crown*“). Ministri imaju odgovornost nadgledanja određenih područja javne politike (kao što su financije, nacionalna obrana ili vanjski poslovi) odnosno zaduženi su za određene vladine resore. Kabinet također može uključivati i niže službenike kabineta, odnosno državne ministre (*Ministers of State*)²⁷ koji nemaju svoj državni odjel. Umjesto toga, imaju odgovornost pomagati višem ministru u poslovima koji predstavljaju prioritete vlade, a mogu imati i specijalizirane dužnosti unutar resora tog ministra ili mogu dobiti odgovornost za neku privremenu vladinu agenciju ili program koji će trajati samo kratko vrijeme.²⁸ (Makarenko, 2007b)

Kao središnje tijelo kanadske izvršne grane vlasti, Kabinet ima mnoge važne ovlasti i odgovornosti. Te ovlasti možemo grupirati u četiri kategorije: (1) ovlasti krune; (2) ovlasti vezene za zakonodavni postupak; (3) administrativne ovlasti; (4) kvazisudske ovlasti. Najprije, pod prvom kategorijom podrazumijevamo ovlasti koje su prethodno bile isključivo u rukama monarha, a sada iako još uvijek tehnički pripadaju kruni uobičajeno je da se izvršavaju na savjet Kabineta. Primjerice ovlast sazivanja i raspuštanja Parlamenta; ovlast davanja pomilovanja; moć imenovanja ključnih državnih dužnosnika (poput senatora i sudaca); i nekoliko ovlasti u vezi s vanjskim odnosima (potpisivanje međunarodnih ugovora i sporazuma, objava rata i mira). U drugu kategoriju spada ovlast kreiranja i podnošenja zakona Parlamentu na odobrenje te mogućnost donošenja odluka da se vrijeme potrebno za razmatranje zakona na različitim razinama zakonodavnog

²⁷ Koristio se i naziv „ministar bez portfelja“ (*Minister without Portfolio*).

²⁸ Za vrijeme trenutne, dvadeset i devete kanadske vlade, nema imenovanih državnih ministara.

procesa skрати ili produži. Zatim, pod trećom administrativnom kategorijom, podrazumijevamo činjenicu da su ministri glavni administratori svog resora te je zbog toga njihov zadatak postavljati ciljeve i prioritete svog resora, odlučivati o njegovoj organizaciji te nadzirati zapošljavanje ključnog osoblja. Za kraj, Kabinet djeluje kao žalbeni sud za mnoga regulatorna tijela (agencije, odbore) koja nadziru rad važnih sektora kanadskog gospodarstva. (Makarenko, 2007b)

3.2.3. Odgovorna vlada i ministarska odgovornost

Karakteristično za kanadski sustav vlasti je činjenica da vlada nije odvojena od Parlamenta, preciznije da se izvršna vlast sastoji od članova Parlamenta. Činjenica da kanadska vlada mora imati potporu većine članova Donjeg doma da bi ostala na vlasti ključna je značajka odgovorne vlade²⁹. Prema parlamentarnoj tradiciji naslijeđenoj iz Britanije, izvršna vlast mora podnijeti ostavku ako ne uspije zadržati povjerenje većine članova zakonodavne vlasti. (Makarenko, 2007a)

Glasovanjem o povjerenju (*confidence vote*) određuje se ima li vlada potporu Donjeg doma. Oporbeni zastupnici mogu u bilo kojem trenutku putem prijedloga (*confidence motion*) zatražiti direktno glasovanje o povjerenju, a glasovi o određenim ključnim pitanjima, kao što je primjerice proračun, automatski se smatraju glasovima povjerenja. Tradicionalno, ako vlada izgubi glasovanje o povjerenju, premijer i Kabinet podnijet će ostavku ili će zatražiti od generalnog guvernera da raspusti Parlament. Zatim se održavaju savezni izbori, ali umjesto raspisivanja izbora generalni guverner također može pozvati čelnika najveće oporbene stranke da pokuša sastaviti novu vladu. Također, tijekom „aktualnog prijedpodneva“ (*Question Period*³⁰) parlamentarni zastupnici imaju pravo postavljati Vladi i pojedinim ministrima usmena zastupnička pitanja (*Oral Questions*) o njihovim aktivnostima i politikama. Često prvo pitanje postavlja čelnik

²⁹ Senat, međutim, nema istu moć nad vladom. Ne postoji pisani ili nepisani zahtjev da premijer i Kabinet moraju dati ostavku ako izgube potporu Senata.

³⁰ Počinje u 14:15 (petkom u 11:15) i traje 45 minuta.

oporbe, a zatim ostali oporbeni, vladini i nezavisni zastupnici dok ne istekne vrijeme. Upravo je uloga oporbenih zastupnika ključna je za ideju odgovorne vlade.³¹

Prema doktrini ministarske odgovornosti, ministri su odgovorni Parlamentu i premijeru na dva temeljna načina: (1) individualno ili osobno te (2) kolektivno. Individualna odgovornost ministra potječe iz vremena kada je Kruna upravljala u praksi, a ne samo u teoriji. Tada su ministri savjetovali suverena te su mu bili odgovorni za svoje savjete. Dok se kolektivna odgovornost razvila tek kasnije, točnije kada su ministri zamijenili suverena kao donositelji odluka u vladi. (Bosc i Gagnon, 2017)

Ministri su osobno odgovorni za vlastiti učinak u izvršavanju odgovornosti iz resora koji im je dodijeljen. Ministre formalno imenuje generalni guverner, ali imenovanje se vrši na savjet premijera te premijer u bilo kojem trenutku može zatražiti njihovu ostavku. Većinu ministarskih odgovornosti Parlament povjerava ministrima putem zakona kojima utvrđuje ovlasti, dužnosti i funkcije za koje je ministar osobno odgovoran. Uz to, mogu imati dodatne odgovornosti koje im dodijeli premijer. Ministri su osobno odgovorni Parlamentu za sva područja odgovornosti - bilo da su im dodijeljena zakonom ili na drugi način. Ministar je odgovoran Parlamentu za ispravno funkcioniranje svog odjela i svih drugih organizacija u okviru svog resora, što podrazumijeva razne agencije, odbore, komisije, korporacije. Što znači da ministri ne samo da su odgovorni za vlastite postupke kao voditelji odjela, već i za postupke svih dužnosnika pod njihovom upravom i vodstvom, bez obzira na to jesu li ministri imali prethodno znanje. Također, svi članovi Vlade kolektivno su odgovorni za provođenje vladinih politika. Za to je ključna njihova bliska suradnja i komunikacija. Učinkovita vlada zahtijeva konsenzus među ministrima o ciljevima, politikama i programima koje treba poduzeti. U javnosti moraju podupirati dogovorenu politiku vlade, a ukoliko dođe do njenog odbacivanja očekuje se da podnesu ostavku. (Open and Accountable Government, 2015)

Individualna i kolektivna odgovornost članova vlade prema Parlamentu čini osnovu odgovorne vlade u Kanadi, a kolektivna odgovornost posebno služi kao sredstvo osiguravanja stabilne vlade.

³¹ Responsible Government, Parliament of Canada. Dostupno na <https://learn.parl.ca/understanding-comprendre/en/how-parliament-works/responsible-government/>, pristupljeno: 30.01.2023.

3.3. Centar vlade

Rad premijera i Kabineta podupiru tri glavne (centralne) agencije. To su: Ured Tajnog vijeća³² (*The Privy Council Office*); Ministarstvo financija (*The Department of Finance*) i Tajništvo Odbora državne riznice (*The Treasury Board Secretariat*). Ove središnje agencije doprinose uspješnom formuliranju i uspješnoj provedbi vladinih politika i programa, pružajući savjete i podršku premijeru i Kabinetu o pitanjima koja se tiču cijele vlade. One olakšavaju upravljanje velikim i raznolikim skupom organizacija, točnije olakšavaju njihovu koordinaciju (*The roles and responsibilities of central agencies, 2015*). Uz njih se još se ističu dvije organizacije, a to su: Povjerenstvo za javnu službu (*Public Service Commission*) te Ured premijera (PMO). Očekuje se da svi ministri zajedno sa svojim resorima blisko surađuju s navedenim organizacijama.

Ured Tajnog vijeća ili „PCO“ služi kao tajništvo premijeru i saveznom Kabinetu. PCO ima tri glavne zadaće: (1) Pruža nestranačke savjete premijeru, ministrima i Kabinetu za pitanja od nacionalnog i međunarodnog značaja. Premijeru izravno pomaže u obavljanju njegovih dužnosti tako da se konstantno konzultira i surađuje s ministarstvima i drugim agencijama te tako prikuplja informacije i analize o njihovim planiranim politikama i prioritetima. (2) Podržava neometano funkcioniranje procesa donošenja odluka u Kabinetu i olakšava provedbu Vladinih programa. (3) Djeluje kao glavna poveznica između premijera i javne službe te tako potiče visokoučinkovitu i odgovornu javnu službu. Zanimljivo je da za većinu navedenih funkcija ne postoji zakonska osnova te se mnoge aktivnosti PCO-a provode u skladu s nepisanim i konvencionalnim ovlastima. Važno je naglasiti da iako PCO postoji kako bi davao nepristrane i stručne savjete vladi, to ne znači da je on potpuno imun na stranačku politiku. Čelnik ureda naziva se činovnik ili službenik Tajnog vijeća („*the Clerk of the Privy Council*“) te se smatra najvišim državnim

³² Ured tajnog vijeća administrativno je ogranak većeg tijela koje se naziva Kraljevsko tajno vijeće za Kanadu (*King's Privy Council for Canada*) te ta dva tijela ne smijemo izjednačavati. Kraljevsko tajno vijeće osnovano je za savjetovanje generalnog guvernera te je uglavnom ceremonijalno tijelo. Tajne vijećnike doživotno imenuje generalni guverner Kanade na savjet premijera, a čine ga sadašnji i bivši ministri, glavni sudac Vrhovnog suda Kanade, prvi premijeri pokrajina, predsjednici Donjeg doma i Senata te ugledne javne osobe ili javni službenici. Dok je Ured Tajnog vijeća administrativno tijelo, koje čine profesionalni javni službenici, a namijenjeno je pružanju nestranačkih i stručnih podrška premijeru, Kabinetu i vladinim odjelima.

službenikom³³. Imenuje ga sam premijer koji ima potpunu diskreciju prilikom njegova imenovanja. Imenovani službenik obično ima značajno visoko iskustvo u javnoj službi. Čelnik ima 3 glavne uloge: najprije, on je tajnik Kabineta tj. vlade u užem smislu, zatim djeluje kao zamjenik premijera te ima ulogu šefa savezne javne službe. Kao najviši javni službenik, osigurava da javna služba pruža profesionalne i nestranačke usluge saveznoj vladi i samim građanima. U vezi s tim, donosi strateške smjernice za javnu službu i nadzire njihovu provedbu te daje mišljenja prilikom imenovanja viših dužnosnika. (The roles and responsibilities of central agencies, 2015)

S obzirom na to da imaju ovlast savjetovanja premijera u postavljanju općih vladinih prioriteta i rješavanju svakodnevnih pitanja, čelnik i službenici PCO-a imaju značajnu ulogu te veliki utjecaj na smjer politike vlade. Zbog toga se može reći da su oni jedni od ključnih aktera u formuliranju javnih politika. Ovakvu povećanu ulogu PCO-a neki smatraju demokratski problematičnom, a kao dodatan problem navodi se nedostatak transparentnosti u njihovom radu te nedostatak izravne demokratske odgovornosti.

Budući da alokacija sredstava predstavlja jedan od ključnih elemenata svake političke inicijative, ministarstvo financija središnji je subjekt u gotovo svim političkim odlukama te se zbog toga navodi kao druga centralna agencija. Uloga ministarstva financija najprije je da prati gospodarsku situaciju Kanade i drugih zemalja te da izvješćuje ministra financija i savjetuje ga o ekonomskim, fiskalnim, poreznim politikama i programima. Ministarstvo financija odgovorno je za vladinu fiskalnu politiku, uključujući poreznu politiku te za analizu ekonomskog i fiskalnog učinka prijedloga bilo kojeg ministra. Glavna mu je uloga pomoći ministru financija u izradi godišnjeg proračuna. Za potrebe izrade proračuna izrađuje brojne analize trenutnih gospodarskih i financijskih uvjeta, ali i predviđa buduće uvjete i ispituje moguće učinke predloženih vladinih politika na gospodarstvo. Osim proračuna, priprema i druge važne publikacije kao na primjer „Godišnje financijsko izvješće Vlade Kanade“. Uz to, ministarstvo financija aktivno je i na brojnim drugim područjima - pomaže ministru financija u razvijanju tarifne politike i zakonodavstva; upravlja federalnim zaduživanjem; upravlja velikim prijenosima federalnih sredstava pokrajinama i teritorijima; predstavlja Kanadu unutar međunarodnih financijskih organizacija (kao što su Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka i Svjetska

³³ Trenutno funkciju čelnika PCO-a obavlja Janice Charette, a zamjenica je Nathalie G. Drouin.

trgovinska organizacija) te postavlja smjernice za preraspodjelu ili smanjenje troškova. Kontrola koju ministar financija ima nad raspodjelom potrošnje čini ga jednim od najmoćnijih ministara u Kabinetu. (The Roles and Responsibilities of Central Agencies, 2015).

Kao treća centralna organizacija navodi se Tajništvo Odbora državne riznice³⁴. Tajništvo pruža podršku Odboru za riznicu i njenom predsjedniku iznoseći preporuke i savjete o pitanjima koja se odnose na opću administrativnu politiku, organizaciju u javnoj službi, upravljanje financijama i imovinom. Ima središnju nadzornu ulogu u praksi upravljanja na razini cijele vlade te osiguravanju vrijednosti za novac. Pomaže Odboru razvijanjem politika o upravljanju ljudskim potencijalima u područjima kao što su naknada i administracija plaća, zdravlje i sigurnost na radu, prava zaposlenika i dopusti. Tajništvo također uključuje Ured glavnog kontrolora Kanade, koji je odgovoran za pružanje smjernica i pomoći vladi u vezi s financijskim upravljanjem i unutarnjom revizijom. (Open and Accountable Government, 2015)

4. Nacionalna uprava

Obzirom da zbog federalnog uređenja postoji savezna uprava, pokrajinska i teritorijalna uprava te lokalna uprava, javni sektor Kanade karakterizira veliki broj raznolikih javnih subjekata i organizacijskih oblika.

Savezna razina vlasti bavi se područjima koja su navedena u članku 91. i članku 92. stavak 10. Ustavnog zakona iz 1867. godine, a koja utječu na čitavu zemlju. Neka od tih područja su: javni dug i imovina, nacionalna obrana, nacionalna valuta, bankarstvo, pošta, kazneno pravo, domorodačka prava i rezervati, regulacija obrta i trgovine, brak i razvod, plovidba, pomorstvo, ribarstvo, osiguranje za slučaj nezaposlenost, autorsko pravo, statistika. Uz to postoje i područja koje savezna vlada dijeli s pokrajinama. Savezna vlada ima i dvije „izvedene“ ovlasti. To su savezna potrošačka moć i rezidualna moć. Savezna rezidualna moć daje široke ovlasti federalnoj vladi da donosi zakone o

³⁴ Tajništvo odbora državne riznice ne smijemo izjednačavati sa samim Odborom za riznicu. Tajništvo predstavlja tek jedan odjel Odbora državne riznice koji mu pomaže u ispunjavanju odgovornosti.

svim preostalim pitanjima koja nisu navedena u Ustavu odnosno koja nisu posebno dana pokrajinama te nisu lokalne prirode. (Lithwick, 2015).

Radi obavljanja poslova iz svoje nadležnosti savezna uprava sastoji se od otprilike 150 ministarstava, agencija, odbora, komisija, krunskih korporacija i drugih organizacija. Najprije, saveznu upravu čine 22 ministarstva (*ministerial departments*). Osnovna obilježja ministarstava u Kanadi su sljedeća: pokrivaju široko područje neke javne politike, uspostavljaju se zakonom, u potpunosti su odgovorna Parlamentu, nemaju pravu osobnost te se financiraju gotovo isključivo parlamentarnim sredstvima (Crisan i McKenzie, 2013: 8).

Unutarnja organizacija ministarstava razlikuje se ovisno o njegovim političkim i administrativnim potrebama. Na čelu svakog ministarstva je ministar kojemu su ovlasti, dužnosti i funkcije dodijeljene aktom pojedinog ministarstva te mu sam premijer može dodijeliti širok raspon dodatnih odgovornosti. Odgovornosti ministara mogu uključivati razne nezavisne organizacije, kao što su agencije, tribunali i krunske korporacije. U izvršavanju njihovih ovlasti, ministrima podršku pružaju dvije vrste dužnosnika: (1) javni službenici te (2) ministarsko političko ili oslobođeno osoblje (*exempt staff*)³⁵. Javni službenici imenuju se prema merit-sustavu odnosno prema režimu imenovanja temeljenom na zaslugama kojeg nadzire Povjerenstvo za javnu službu. Iznimka je zamjenika ministra, kojeg bira premijer na savjet službenika Tajnog vijeća. Zamjenici ministra profesionalni su i nestranački javni službenici. Njihova glavna uloga je davati ministrima stručne i objektivne savjete te preuzeti na sebe svakodnevne poslove upravljanja ministarstvom. Odgovorni su za unapređenje ministarstva, ali i međuresornu koordinaciju. Uz to, Zakonom o financijskoj upravi propisana je njihova dodatna uloga – imenovani su za računovođe svojih organizacija. Zamjenici su svakodnevno odgovorni svom ministru, a odnos suradnje između njih dvoje je ključan. Zbog složenosti ovlasti, dužnosti i funkcija koje imaju ministri, podršku im pružaju i dodatni službenici ministarstva (*departmental officials*) koji u hijerarhijskom lancu odgovaraju zamjeniku ministra. Zamjenici ministra tako predstavljaju most između neutralne javne službe i ministara. Osim javnih službenika, svakom su ministru osigurani resursi za njegovo

³⁵ Naziva se izuzeto ili oslobođeno osoblje jer su izuzeti od uobičajenih odredbi o zapošljavanju u javnoj službi.

vlastito uredsko osoblje koje on osobno imenuje. Oni skupa čine Ured premijera (*The Prime Minister's Office - PMO*). Radi se o savjetnicima i pomoćnicima koji dijele njihovo političko opredjeljenje. Oni ne spadaju pod javne službenike, a često se nazivaju „političkim osobljem“. Glavna im je funkcija pružati političke analize, savjete i podršku, odnosno pomoći ministru u obavljanju službenih odgovornosti (Open and Accountable Government, 2015). O njihovoj ulozi u kanadskom sustavu postoje podijeljena mišljenja jer iako oni povećavaju svakodnevnu učinkovitost ministarstva, postavlja se pitanje pretjerane politizacije unutar javne službe.

Zakon o kanadskom Parlamentu predviđa imenovanje parlamentarnih tajnika (*Parliamentary Secretaries*)³⁶. Parlamentarni tajnici ili tajnici ministra, članovi su Donjeg doma koji pomažu ministrima u Kabinetu na način kako ministar odredi.³⁷ Služe kao ključni predstavnici Vlade te čine glavnu poveznicu između ministara i Parlamenta. Parlamentarni tajnici nisu članovi Kabineta i nemaju službenu ulogu u procesu donošenja odluka u Kabinetu. Oni podržavaju svoje ministre, ali cjelokupna odgovornost ostaje na samom ministru. (Open and Accountable Government, 2015)

Osim ministarstava, u kanadskom sustavu važnu ulogu imaju i druge organizacije. Najprije, uspostavljene su 22 resorne agencije (*departmental agencies*).³⁸ One djeluju kao dio resornog ministarstva, ali s određenim stupnjem autonomije. Uspostavljaju su radi obavljanja raznih administrativnih, kvazi-sudskih, regulatornih i savjetodavnih funkcija. Najčešće nastaju na temelju zakona kojim se također utvrđuju i njihove ovlasti, organizacijska struktura te uloge i odgovornosti njenih ključnih aktera. Za razliku od ministarstva koje je pod vodstvom ministra, u agencijama ovlast donošenja odluka ima odbor ili komisija. Navedene organizacije nisu u potpunosti autonomne jer svaki ministar ima određen stupanj kontrole i odgovornosti nad agencijama koje pripadaju njegovom resoru. Ovisno o prirodi posla koje takve organizacije obavljaju mogu biti više ili manje samostalne. Primjerice ako donose bitne odluke vezane za prava i obveze samih građana

³⁶ Za vrijeme vladavine premijera Jeana Chrétiena (1993.-2003.) postojala i pozicija državnog tajnika (*Secretary of State*), no dolaskom Paula Martina na vlast 2003. godine došlo je do promjene – prestala je uporaba pozicije državnih tajnika i povećala se ovlast parlamentarnih tajnika.

³⁷ Članak 46(1) i 47, Parliament of Canada Act (R.S.C., 1985, c. P-1)

³⁸ Primjer resorne agencije je Kanadska komisija za ljudska prava (*Canadian Human Rights Commission*).

– njihova autonomija bit će veća, ponajviše zbog očuvanja povjerenja od strane javnosti. (Guide Book for Heads of Agencies: Operations, Structures and Responsibilities in the Federal Government, 2009)

Agenti parlamenta posebna su skupina resornih agencija koje provode neovisni službenici, a čija je glavna odgovornost nadgledanje aktivnosti vlade. Karakteristično je da agenti izravno odgovorni Parlamentu, odnosno svoja izvješća izravno podnose Parlamentu. Trenutno je 6 takvih agencija u Kanadi, a jedna od njih je Ured glavnog revizora Kanade. Zatim, ustanovljeno je i 12 specijalnih operativnih agencija (*Special Operating Agencies -SOA*)³⁹. Specijalne operativne agencije su posebne jedinice sklopu ministarstva. One imaju određenu neovisnost i odvojenu odgovornost od resornog ministarstva, ali ne smatraju se zasebnom pravnom osobom. Karakteristično za njih je da nisu osnovne zakonom, nego nastaju sporazumom između nadležnog ministra i Uprave za riznicu. Također, pronalazimo i 17 resornih korporacija (*departmental corporations*)⁴⁰. To su organizacije s posebnim uslužnim, administrativnim, savjetodavnim, nadzornim i regulatornim funkcijama. Stvorene su aktima Parlamenta te imaju većih stupanj autonomije nego resorna ministarstva. O svom radu izvještavaju Parlament putem nadležnog ministra. Osim što se financiraju putem parlamentarnih sredstava, imaju i mogućnost stvaranja vlastitih prihoda putem korisničkih naknada. Njima obično upravlja upravni odbor ili upravno vijeće. Kao posebna podvrsta resornih korporacija osnivaju se tzv. uslužne agencije (*service agencies*)⁴¹ koje se ističu po tome što obavljaju visoku operativnu funkciju ili uslugu za koje obično nema konkurencije u privatnom sektoru. (Crisan i McKenzie, 2013: 8-9)

Za kraj, Krunske korporacije (*Crown corporations*) odnosno javna poduzeća (državna poduzeća, poduzeća u državnom vlasništvu) predstavljaju poseban organizacijski oblik. Krunske korporacije su u potpunom vlasništvu države, ali djeluju u komercijalnom okruženju - točnije strukturirane su kao privatne tvrtke. Mogu primati parlamentarna

³⁹ Primjer specijalne operativne agencije je Kanadski ured za intelektualno vlasništvo (*Canadian Intellectual Property Office*).

⁴⁰ Kao primjer resorne korporacije možemo navesti Kanadsku komisiju za nuklearnu sigurnost (*Canadian Nuclear Safety Commission*).

⁴¹ Trenutno su tri takve agencije: Kanadska agencija za prihode, Kanadska agencija za inspekciju hrane te Parkovi Kanade.

sredstva, ali također mogu stvarati i vlastite prihode putem poslovanja u privatnom sektoru. Uglavnom se osnivaju posebnim zakonom, ali njihovo osnivanje može biti uključeno u neki drugi zakon. Za razliku od ministarstava, one ne podliježu vladinoj politici ljudskih resursa i administrativnoj politici. Imaju svoje statute kojima određuju svoju politiku te odgovornosti upravnog odbora, glavnog izvršnog direktora (CEO), ali i samog resornog ministra prema njoj. To im daje potrebnu fleksibilnost kako bi uspješno obavljale funkcije koje zahtijevaju suradnju s kupcima, dobavljačima i konkurentima. Svaka krunska korporacija u konačnici je odgovorna Parlamentu za vođenje svojih poslova putem resornog ministra. Što znači da resorni ministri ipak zadržavaju dio kontrole i nadzora, kako bi osigurali da smjer tih organizacija ide u skladu sa zacrtanim vladinim politikama. (Guide book for heads of agencies : operations, structures and responsibilities in the federal government, 2009).

Krunske korporacije mogu biti označene kao agenti krune, ne-agenti ili djelomični agenti krune. Takav agencijski status daje im određene imunitete i privilegije. Primjerice mogu biti oslobođene od pokrajinskih i lokalnih poreza i naknada. (Matične) krunske korporacije također mogu osnivati i svoje podružnice, koje mogu biti u cijelosti ili djelomično u njihovom vlasništvu. (Crisan i McKenzie, 2013: 9-10)

5. (De)centralizacija i teritorijalno ustrojstvo

Gledajući saveznu i pokrajinsku razinu vlasti može se reći da Kanada ima decentralizirani sustav vlasti. No, gledajući odnos pokrajinske i lokalne vlasti ne može se tvrditi isto. Iako su prošle kroz brojne reforme, kanadske su općine iznimno ograničene pokrajinskim kontrolama.

Analizirajući savezno-pokrajinske odnose uviđamo da je Kanadska federacija kroz godine evoluirala od prilično centralizirane sve do statusa jedne od najdecentraliziranijih federacija na svijetu (Lecours, 2019:57). Takav status dobila je zato što kanadske pokrajine kontroliraju nekoliko ključnih područja javne politike te imaju pristup vrlo važnim izvorima državnih prihoda.

Kanadska federacija nastala je kao proizvod „velikog kompromisa“, obzirom da se pronalaženje dogovora oko strukture nove države pokazalo izrazito teškim. Početne ideje upućivale na centraliziranu federaciju, što je izazvalo izrazito protivljenje, a najviše od

strane francuskih Kanađana. I sam Ustavni zakon iz 1867. sadrži mnoge značajke koje su upućivale na centralizaciju što se i vidi u podjeli ovlasti između savezne vlade i pokrajinskih vlasti. Razlog tome je što su sve ovlasti koje su se u to doba smatrale „važnijima“ (obrana, bankarstvo, kazneno pravo) pripisane isključivo saveznoj razini vlasti, dok su one tada sekundarne ovlasti (školstvo, zdravstvo, socijalna skrb) pripale pokrajinama. No, 1960-ih i 1970-ih dolazi to trenda decentralizacije. Tada poljoprivreda, imigracija, vanjski poslovi, kultura, promet, radni odnosi, regulacija financija, regulacija medija i prirodnih resursa prelazi u većinsku nadležnost pokrajina. No, u isto vrijeme određeni se poslovi vraćaju u ruke savezne razine. Primjerice zdravstvo, socijalna skrb, jezična politika, zaštita okoliša i gospodarske djelatnosti, koje modernizacijom društva postaju sve značajnije. Ključnu ulogu u procesu (de)centralizacije imale su sudske presude, dok se u samo dva slučaja promjena desila putem ustavnih amandmana. (Lecours, 2019: 60-66)

Zbog federalnog uređenja, javne ovlasti nisu koncentrirane isključivo u rukama savezne vlade nego su raspršene, odnosno dijele se zajedno s pokrajinama. Ustavni zakon iz 1867. godine utvrđuje podjelu ovlasti između savezne i pokrajinske vlade. Utvrđene su tri vrste nadležnosti – isključive savezne ovlasti, isključive pokrajinske ovlasti te zajedničke ovlasti. Kao što je u prijašnjem poglavlju spomenuto u isključivoj saveznoj nadležnosti su javni dug i imovina, nacionalna obrana, nacionalna valuta, bankarstvo, pošta, kazneno pravo, domorodačka prava i rezervati, regulacija obrta i trgovine, brak i razvod, plovidba, pomorstvo, ribarstvo, osiguranje za slučaj nezaposlenost, autorsko pravo te statistika. Zatim, u isključivoj pokrajinskoj nadležnosti su sljedeće ovlasti: obrazovanje, zdravstvo, blagostanje, općine (lokalne jedinice), lokalni radovi, lokalni prijevoz, vlasništvo i građanska prava, izravno oporezivanje, prirodna bogatstva. Za kraj, pod zajedničke ovlasti spadaju: imigracija, poljoprivreda, mirovine. Prema tome, savezna vlada čini tek jedan stup kanadske uprave.

Kao što je navedeno pokrajinska zakonodavna tijela imaju isključivu ovlast nad lokalnim pitanjima. Kaže se da su općine kreacije ili tvorevine pokrajina jer su u svako doba odgovorne pokrajinskim vlastima za svoje postupke (Fry, 2002:68). Prema Ustavu one nemaju izravne ovlasti, nego posjeduju samo one koje im povjere pokrajinska zakonodavna tijela. Pokrajine samostalno uspostavljaju lokalne strukture vlasti na svom

području. Prema tome imaju pravo, jednostrano i u bilo kojem trenutku mijenjati lokalne vlasti koje su u njihovoj nadležnosti - primjerice odlučiti o njihovom ukidanju, reorganizaciji postojećih općina te spajanju dviju ili više općina; o njihovim financijskim sredstvima; o mijenjanju njihovih ovlasti i slično. Svaka pokrajina i svaki teritoriji ima jedan, a nekad i više važnijih zakonskih akata kojima uređuju lokalnu upravu, dok za neke veće gradove čak imaju i posebnu gradsku povelju. Tradicionalno ti su zakoni pisani na uzak i restriktivan način, koristeći metodu enumeracije tj. iscrpnog nabiranja lokalnih poslova. Prema metodi enumeracije lokalne jedinice su mogle obavljati samo one funkcije koje su izričito navedene u zakonu, međutim val reformi koji je započeo 1990-ih donio je veliku promjenu u načinu na koji pokrajine delegiraju ovlasti lokalnim jedinicama. Ovlaštenja koja općine dobivaju postaju opće naravi. Na taj se način daje veća autonomija lokalnim vijećima da odlučuju o načinu pružanja određenih usluga te da se samostalno prilagođavaju ubrzanim promjenama i potrebama građana. (CLGF, 2018)

Lokalna razina vlasti odgovorna je za područja koja su izravno povezana s lokalnim zajednicama, odnosno samim građanima. Što točno spada pod lokalne poslove lokalne razlikuje od pokrajine do pokrajine. Međutim, mogu se izdvojiti određeni poslovi za koje su lokalne vlasti uglavnom odgovorne, a to su javna sigurnost (što podrazumijeva policiju, vatrogasce, civilnu zaštitu), cestovni sustav, javni prijevoz, urbano planiranje i razvoj, kanalizacija, zbrinjavanje otpada, opskrba pitkom vodom. (UCLG, 2008)

Gledajući razvoj lokalne uprave u Kanadi, u posljednjih desetak godina vidljivi su određeni trendovi: (1) Pokrajine sve češće priznaju općine kao odgovorne demokratske vlade. Neke pokrajine imaju zakonsku dužnost konzultirati se s općinama prije donošenja odluka koje na njih utječu. (2) Dolazi do osnaživanja općina proširenjem opsega općinskog djelovanja. Metoda restriktivnog nabiranja uskih ovlasti zamjenjuje se dodjeljivanjem širih sfera nadležnosti te davanjem mogućnosti da u određenim okolnostima djeluju kao fizičke osobe⁴². (3) Sudovi u svom radu sve više pokazuju šire tumačenje općinskih ovlasti. (4) Velik gradovi rade na posebnim pravnim aranžmanima. S obzirom na to da se

⁴² Zanimljivo je da veliki broj općina u većini pokrajina imaju ovlasti, prava i povlastice fizičke osobe. Na temelju toga općine mogu izvršavati široke ovlasti koje nisu izričito navedene u zakonodavstvu. To se odnosi na svakodnevna operativna pitanja kao što su sklapanje ugovora, stjecanje imovine i zapošljavanje osoblja.

u velikim gradovima pojavljuju posebne potrebe i problemi, mnoge pokrajine donose posebne propise za svoje velike gradove, tzv. gradske povelje. Poveljama se gradovi odvajaju od općeg zakonodavstva upravo kako bi se prilagodili svojim specifičnim uvjetima. (5) Fiskalno osnaživanje lokalnih jedinica zaostaje za pravnim osnaživanjem. Imaju ograničene načine stvaranja vlastitih prihoda, obično samo putem poreza na imovinu, korisničkih naknada i naplaćivanjem kazni. Tek u nekoliko pokrajina koriste se i drugi načini – primjerice putem pristojbi za smještaj, poreza na prijenos zemljišta ili poreza na energiju. Međutim, sve lokalne samouprave primaju neku kombinaciju uvjetnih i bezuvjetnih potpora od pokrajinskih vlada putem godišnjih izdvajanja. (Taylor & Dobson, 2020: 61-63).

5.1. Organizacija i funkcioniranje lokalne samouprave

Lokalna samouprava u Kanadi uglavnom se razvijala pod britanskim utjecajem no određen utjecaj ostavile su SAD, ali i Francuska koja je utjecala na pokrajinu Quebec (Ivanišević, 2009: 688). Sustav lokalne samouprave značajno je rastao od 1870-ih sve do 1950-ih kada se počinju uviđati negativne posljedice pretjerane fragmentacije. Tijekom 1990-ih lokalna samouprava doživjela je niz reformi te je došlo do značajnog smanjenja broja lokalnih jedinica, posebno u pokrajinama Ontario i Québec (UCLG, 2008).

Lokalne vlasti nemaju ustavnu autonomiju, odnosno nisu samostalni entiteti nego su podređene pokrajinskim vlastima. Pokrajine imaju potpunu autonomiju u reguliranju teritorijalne podjele te nastoje prilagoditi sustav lokalne samouprave svojim specifičnostima. To je dovelo do činjenice da u kanadskoj federaciji imamo izrazito raznoliku i kompleksnu lokalnu upravu. (Ivanišević, 2009: 688)

Gledajući metodu integracije sustava lokalne samouprave Kanada ima poseban sustav koji se naziva mješoviti ili segmentirani sustav lokalne samouprave, koji je karakterističan za zemlje federalnog uređenja. Takav sustav opisuje činjenica da osim područja s jednostupanjskom lokalnom samoupravom postoje i područja s više stupnjeva. Trenutno unutar deset pokrajinskih i tri teritorijalne vlade nalazimo preko 3600 lokalnih vlasti te 143 regionalnih vlasti, a pojavljuju se čak i dvije nadregionalne vlasti. Većina kanadskih pokrajina organizirane su tako da postoji samo jedan stupanj lokalne uprave, a samo tri pokrajine (Britanska Kolumbija, Ontario, Québec) imaju višerazinski sustav. Na području

Kanade gdje se koristi jednostupanjski sustav pronalazimo veliki broj jedinica koje se nazivaju „*municipalities*“ – to je generalni naziv za lokalne jedinice i one predstavljaju opće jedinice lokalne samouprave. Ovisno od pokrajine do pokrajine, pod navedenim tipom lokalnih jedinica podrazumijevamo entitete poput gradova (*cities*), manjih gradova ili mjesta (*towns*), sela, župa i slično. Njihov naziv se uglavnom odnosi na tip područja, a ne na ovlasti i odgovornosti koje imaju. Uz navedene opće jedinice, u trima prethodno navedenim pokrajinama pronalazimo i drugi stupanj lokalne uprave, odnosno regionalnu upravu⁴³. Moglo bi se reći da regionalna uprava predstavlja neku vrstu srednjeg sloja između grada/općine i pokrajine. Regije, županije ili regionalni okruzi (naziv ovisi o pokrajini) nastaju grupiranjem nekoliko općih jedinica u jednu veću zajednicu kako bi se učinkovitije obavljale određene funkcije te kako bi se osigurala veća financijska sredstava za poduzimanje skupljih usluga i projekata⁴⁴. Pokrajina Quebec na određenom području ima čak i treći stupanj lokalne uprave, odnosno nadregionalnu razinu (CLGF, 2018). Treći stupanj podrazumijeva dvije metropolitanske zajednice koje su odgovorne za planiranje i koordinaciju u aglomeracijama Montreala i Quebec Citya. Njima upravljaju vijeća izabranih lokalnih predstavnika, a financiraju se doprinosima općina i transferima vlade Quebeca (UCLG, 2008).

Uz to, u Kanadi postoje i tzv. neinkorporirana područja (*Disorganised territories / unincorporated areas*). To su velika područja koja su vrlo rijetko naseljena te nemaju lokalnu vlasti. U takvim područjima neke javne usluge pruža sama pokrajina ili teritorij, a neke regionalno tijelo. (CLGF, 2018)

Osim navedenih općih lokalnih jedinica u kanadskoj lokalnoj upravi postoje i jednonamjenske jedinice. Jednonamjenske ili specijalne jedinice imaju određene prednosti nad općim jedinicama kao što su efikasnost, ekonomičnost, fleksibilnost, manji stupanj birokratizacije postupanja, no s druge strane često dolazi do multipliciranja unutarnjih službi, pretjeranog trošenja javnog novca, neujednačenosti u lokalnim javnim politikama, slabijeg političkog nadzora nad njima i slično. (Koprić, Marčetić, Musa,

⁴³ Pokrajina Ontario je specifična jer su određena područja organizirana u jednom stupnju, dok najurbaniziranim područjima pokrajine postoje dva stupnja.

⁴⁴ Kao primjer možemo navesti Metro Vancouver Regional District (MVRD) koji pripada pokrajini British Columbia. MVRD nadzire osnovne komunalne usluge, planiranje regionalnog rasta i razvoja te zaštitu kvalitete zraka i zelenih površina za sve općine.

Đulabić, Lalić Novak, 2021: 286). U Kanadi se jednonamjenske jedinice pojavljuju u obliku specijaliziranih agencija, odbora i komisija. Njihovo područje ne određuje se u skladu s granicama općih lokalnih jedinica, nego po logici službe. Teritorij jedne specijalne jedinice najčešće obuhvaća dijelove većeg broja općih jedinica (Ivanišević, 2007: 77). Specijalne jedinice obično stvaraju pokrajinske vlade, a općine/gradovi im omogućavaju većinu financijskih sredstava. Zbog toga su specijalne jedinice pod kontrolom i pokrajinskih i općinskih vlasti. Kao primjer možemo navesti školske odbore, policijske komisije, zdravstvene odbore, odbore za parkove.

Kao i druge razine vlasti i lokalna razina ima izabrane političke institucije i vođe. Lokalna vlast sastoji se od lokalnog vijeća te gradonačelnika/načelnika⁴⁵ koji je na čelu. Oni obično djeluju u skladu s pokrajinskim zakonodavstvom koje utvrđuje njihove ovlasti, odgovornosti, način izbora i slično. Lokalno vijeće čine vijećnici (*councillors/aldermen*) odnosno izabrani članovi ili politički dužnosnici. Karakteristično za lokalnu razinu vlasti je da su kandidati koji se natječu na izborima najčešće nestranački, odnosno neovisni, dok na saveznoj i pokrajinskoj razini nije tako. Građani članove svoga vijeća biraju na izborima svake četiri godine. Uz to, ističe se i načelo participacije obzirom da građani imaju pravo prisustvovati na sjednicama vijeća te davati prijedloge o pitanjima koja smatraju važnima. Vijeće ima dosta širok raspon ovlasti i odgovornosti uključujući oporezivanje, proračun, planiranje i razvoj, dok gradonačelnik koji ima visok ugled u društvu ipak ima malu političku moć i malo ovlasti. No, pozicija gradonačelnika je ključna prilikom izvanrednih okolnosti.⁴⁶ Vijeća često djeluju putem odbora. U određenim područjima zakon nalaže koja se područja mogu delegirati odborima, dok je u nekim područjima dopušteno osnivanje samo savjetodavnih odbora. Obično se osnivaju odbori za financije, urbano planiranje, rekreaciju i kulturu te javnu sigurnost. (CLGF, 2018)

Uz vijeće i gradonačelnika na lokalnoj se razini pojavljuje i pozicija glavnog upravnog službenika⁴⁷ ili glavnog administratora. Imenuje ga lokalno vijeće i njemu je odgovoran za pravilno upravljanje poslovima grada/općine u skladu s općim aktima i usvojenom politikom. On obavlja svakodnevne administrativne poslove vezane za lokalnu jedinicu te

⁴⁵ Chief Elected Official (CEO); Mayor ili Reeve, naziv se razlikuje od pokrajine do pokrajine.

⁴⁶ Plunkett, T. (2020). Municipal Government in Canada. In *The Canadian Encyclopedia*. Retrieved from <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/municipal-government>

⁴⁷ Chief Administrative Officer (CAO)

tako ostavlja prostora vijećnicima da se usredotoče na kreiranje politika. Primjerice prema zakonodavstvu pokrajine „Otok princa Edwarda“ zadaća glavnog administratora je: da osigura poštivanje odluka i politika općine te provedbu njezinih programa; savjetuje i obavještava vijeće o radu i poslovima općine; odgovora za zapošljavanje, usmjeravanje, rukovođenje i nadzor ostalih zaposlenika općine; odgovora za ugovaranje, usmjeravanje, upravljanje i nadgledanje aktivnosti svih izvođača koje je angažirala općina da rade u ime vijeća; izvršava ostale ovlasti i dužnosti i funkcije koje mu je dodijelilo vijeće ili drugi zakon; obavještava vijeće ako je bilo koja radnja ili nedjelovanje vijeća ili općine u suprotnosti s podzakonskim aktom ili odlukom vijeća ili odredbom zakona o lokalnoj upravi ili drugog zakona.⁴⁸

5.2. Borba za domorodačku samoupravu

Čak 1,7 milijuna odnosno 5% stanovništva Kanade izjašnjava se kao domorodačko stanovništvo (OECD, 2020). Ustavni zakon iz 1982. priznaje tri skupine autohtonog stanovništva: (1) Indijanci koje danas nazivamo Prvim narodima, (2) Métisi, (3) Inuiti. Kolonizacijom Europljana uvelike se promijenila njihova dobrobit jer kako su se europska naselja širila, tako je domorodačko stanovništvo slabilo i gubilo kontrolu nad teritorijem i resursima. Iako su u početku Europljani i kanadski domorodci sklapali trgovinske saveze i razne ugovore koji su pozitivno utjecali na ekonomiju i jedne i druge strane, s vremenom je došlo do sve većih sukobljavanja. Razlog tome je što su kolonijalistički pristupi bili presnažni, kako na njihov pravni sustav, tako i na društvenu koheziju i kulturu. Svaka domorodačka nacija imala je svoj pravni okvir i ustav, no ti zakoni sve su više bili na udaru kolonizatora. Kolonijalna politika kroz devetnaesto stoljeće postajala sve nametljivija, prelazeći s diplomacije na potpunu kontrolu i na asimilaciju. Doneseni su brojni novi zakoni i odluke, a jedan od njih je i Zakon o Indijancima kojeg je donio kanadski Parlament 1876. godine u skladu s člankom 91 (24) Ustavnog zakona iz 1867. godine prema kojem ovlast donošenja zakona u vezi Indijanaca ima isključivo savezna vlada. Navedeni zakon postao je instrument kontrole i prisilne društvene transformacije. Njime su ukinuti tradicionalni sustavi upravljanja, prisiljavanjem domorodačkog naroda da žive u malim

⁴⁸ Članak 93. Municipal Government Act, RSPEI 1988, c M-12.1, Prince Edward Island

izoliranim zajednicama te je nametnut izravan sustav kontrole i upravljanja putem tzv. Indijanskih agenata. Oni su bili predstavnici kanadske vlade u rezervatima Prvih naroda. Mehanizmi federalne kontrole nad njima dugi su niz godina bili vrlo strogi. Primjerice Indijancima nije bilo dopušteno napustiti rezervat zbog posla bez propusnice agenta; nisu mogli bez dopuštenja poduzimati niti druge gospodarske pothvate poput prodaje svojih proizvoda; sve do 1960. godine nisu imali pravo glasa na saveznim izborima. Tek tijekom 1950-ih i 1960-ih autohtoni narodi su počeli formirati organizacije kako bi se borili za priznavanje svojih prava na zemlju i veću kontrolu nad uvjetima svog života. Također, tijekom prije spomenutog postupka „patrijacije Ustava“ dosta se raspravljalo o tom pitanju. Donošenjem novog Ustavnog zakona 1982. godine priznala su se postojeća i ugovorena prava domorodačkih naroda, međutim navedena odredba dosta je nedefinirana. Posljedično, umjesto putem ustavnih amandmana domorodačke su zajednice pojedinačno ostvarivale pravo na samoupravu putem brojnih samoupravnih sporazuma. (OECD, 2020)

Trenutno, autohtone skupine moraju koristiti sudove za definiranje pravnog opsega i sadržaja inherentnog prava na samoupravu. Ova rješenja samouprave ne smatraju se lokalnom samoupravom u pravom smislu. Prema postojećoj saveznoj politici, domorodačke skupine koje ispunjavaju uvjete mogu pregovarati o aranžmanima samouprave koji priznaju nadležnost ili ovlasti nad raznim pitanjima, uključujući strukturu vlade, upravljanje zemljom, zdravstvenu skrb, skrb za djecu, obrazovanje, stanovanje i gospodarski razvoj. Pregovori se vode između domorodačkih skupina, savezne vlade i u područjima koja utječu na njezinu nadležnost i interese, relevantne pokrajinske ili teritorijalne vlade. (CLGF, 2018)

Primjerice Prvi narodi mogu biti organizirani u savezno priznate „bendove“. Bendovi djeluju kao lokalne vlasti za priznate zajednice prvih naroda, a sastoje se od jednog izabranog poglavara i jednog vijećnika na svakih 100 članova benda. Navedeni poglavar benda priznat je od savezne vlade, a neki bendovi također mogu imati i dodatnog nasljednog poglavara. Međutim njega savezna vlada službeno ne priznaje. (Parry, 2022:9)

Sadašnja se kanadska vlada zalaže za pomirenje s kanadskim starosjediocima. Savezna vlada je u partnerskom odnosu s domorodačkim narodima te radi na ukidanju federalno

nametnutih sustava upravljanja. Povećava pravo domorodaca na kontrolu te im olakšava prijelaz s Indijanskog zakona na samoupravu.

6. Zaključak

U ovom radu iznesene su glavne karakteristike javne uprave i političkog sustava u Kanadi. Uvidjeli smo kako su u oblikovanju kanadskog sustava vlasti glavnu ulogu imali europski kolonizatori. Premda je jasno da su najveći utjecaj ostvarili Britanci jer je njihov sustav vlasti na određen način preslikan u Kanadu, no ipak ne smijemo zanemariti utjecaj Francuza te utjecaj autohtonih naroda. S obzirom na navedeno i na činjenicu da se Kanada smatra „zemljom useljenika“ možemo reći da je ona tipičan primjer multikulturalne države sa iznimnom etničkom i kulturnom raznolikošću. Uzimajući u obzir navedeni društveni i povijesni kontekst, ali i veličinu Kanadskog teritorija, smatram da je odluka „osnivača“ Kanade da se pokrajine federalno ujedine najbolje rješenje. Zato danas nacionalna vlada dijeli moć s deset pokrajina i tri teritorija. Savezna razina vlasti bavi se pitanjima koja utječu na cijelu zemlju, dok se pokrajinske razine orijentiraju na pitanja i probleme pojedinog dijela Kanade. Budući da znamo su određene pokrajine znatno razvijenije i naseljenije te da se zbog toga u svakoj pojavljuju specifični problemi i potrebe, ne možemo očekivati da će iste politike funkcionirati na čitavom kanadskom teritoriju. No, nekada je teško povući jasne granice između saveznih i pokrajinskih ovlasti što može dovesti do sukoba među njima.

Osim federalnog uređenja, ključno je istaknuti da je Kanada parlamentarna demokracija i ustavna monarhija. Iz tog razloga moramo prepoznati razliku između šefa države i šefa vlade. Šef države nasljedni je monarh, odnosno kralj ili kraljica. Od kada je francuski kralj preuzeo posjed današnje Kanade 1534. godine, Kanada je neprestano potvrđivala i održavala svoju ustavnu monarhiju. No, kao što je u radu već rečeno ovlasti nasljednog suverena postale su poprilično ceremonijalne, iako je on dalje simbol jedinstva i odanosti u Kanadi. Glavnu ulogu u Kanadskom sustavu danas ima upravo šef vlade odnosno kanadski premijer. Velik dio kanadskog političkog života ovisi isključivo o njegovim odlukama i postupcima te zbog toga kažemo da on ima najveću moć na Kanadskoj političkoj sceni.

Za kanadski identitet iznimno je važna demokracija. Kanađani biraju zastupnike koji će ih predstavljati u nacionalnom Parlamentu, ali i u pokrajinskim zakonodavnim tijelima. Gledajući saveznu razinu vlasti, birači biraju zastupnike u Donjem domu za koje možemo reći da su glavna poveznica između naroda i Parlamenta. Oni su vodeći političari u zemlji s obzirom na to da su upravo oni odgovorni za donošenje zakona kojima izravno utječu na život, prava i obveze svojih birača. Osim toga posebno se potiče participacija građana, otvorenost te transparentnost.

Kanadski sustav upravljanja ima tri grane: zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Svaka od njih ima zasebne ovlasti i odgovornosti – zakonodavna donosi zakone, izvršna ih provodi, a sudska tumači. No, za Kanadu je ključno istaknuti činjenicu da su izvršna i zakonodavna vlast povezane i to na način da vladu čine članovi Parlamenta. Time dolazimo i do „načela odgovorne vlade“ prema kojem vlada uvijek mora imati povjerenje većine izabranih zastupnika u Donjem domu kako bi nastavila vladati. Navedeno načelo predstavlja srž kanadskog sustava vlasti.

Kanadska ministarstva ili državni odjeli ističu se kao glavne organizacije koje su specijalizirane za jedinstveno područje savezne odgovornosti, kao što su financije, vanjska politika, kazneno pravo ili međunarodna trgovina. Iako su dosta velika, ministarstva u Kanadi ne mogu sama obaviti sve javne poslove, stoga i ne čudi činjenica da su uspostavljene brojne agencije, komisije, vijeća, odbori, korporacije i drugi uredi. Takve organizacije bave specifičnim poslovima te mogu biti više ili manje samostalne.

U radu je obrađena i tema lokalne samouprave u Kanadi. S obzirom na to da svaka pokrajina i svaki teritorij imaju vlastito zakonodavstvo kojim uređuju navedeno pitanje, sustav lokalne samouprave u Kanadi izrazito je kompleksan. Također, Kanada je specifična jer ima segmentirani ili mješoviti sustav lokalne samouprave, što znači da ne postoji jedinstven sustav koji se primjenjuje na području cijele zemlje. Uz to, osim osnovnih lokalnih jedinica pojavljuju se i specijalne jedinice te neinkorporirana područja. Sve to dovodi do izrazito složenog sustava lokalne samouprave te se povećava vjerojatnost nastanka problema kao što su preklapanje, pozitivan ili negativan sukob nadležnosti i slično. Stoga je vrlo teško sumirati karakteristike i iznijeti pravila koja se odnose na čitav teritorij Kanade. No, bez obzira na njihove razlike vrlo jasno se vidi kako

su kanadske lokalne jedinice dosta ograničene i ovisne o pokrajinama te zahtijevaju dodatne reforme.

Literatura

1. Banić, S. (2022). Vremeplov: Proklamacija kanadskog Ustavnog zakona, 1982 – 17. travnja 1982., Informator broj 6727 od 18. travnja 2022., str. 21.
2. Bosc, M., & Gagnon, A. (2017). House of Commons procedure and practice (M. Bosc & A. Gagnon, Eds.; Third edition , dostupno na: <https://www.ourcommons.ca/procedure/procedure-and-practice-3/index-e.html>
3. CLGF (2018), *Commonwealth Local Government Handbook 2017/18. Country profile - Canada*, dostupno na: http://www.clgf.org.uk/default/assets/File/Country_profiles/Canada.pdf
4. Crisan, D. & McKenzie, K. (2013). Government-Owned Enterprises in Canada, SPP Research Paper No. 6-8, Dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=2240580>
5. Forsey, E. A. (2020). How Canadians govern themselves, 10th edition. Ottawa: Library of Parliament,
6. Fry, Earl H. (2002). Kanadski politički sustav. Zagreb: Pan liber
7. Guide book for heads of agencies : operations, structures and responsibilities in the federal government (2009). Ottawa: Privy Council Office
8. History of Canada, Government of Canada (2020). Dostupno na: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/history-canada.html>, pristupljeno 03.03.2023
9. Inventory of Federal Organizations and Interests, GC InfoBase, Government of Canada. Dostupno na: https://www.tbs-sct.canada.ca/ems-sgd/edb-bdd/index-eng.html#igoc/inst_form, pristupljeno 25.01.2023.
10. Ivanišević, S. (2007). Teritorijalna osnova lokalne samouprave - opća načela teritorijalne podjele te uvjeti i faktori koji je determiniraju. Hrvatska i komparativna javna uprava, 7 (1), 61-116.
11. Ivanišević, S. (2009). 'Stupnjevanje lokalnih samoupravnih jedinica', *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 9.(3.), str. 669-722.
12. Koprić I., Marčetić G., Musa A., Đulabić V., Lalić Novak G. (2021). Upravna znanost - Javna uprava u suvremenom europskom kontekstu - 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

13. Lecours, A. (2019). Dynamic De/Centralization in Canada, 1867–2010, *Publius: The Journal of Federalism* , vol. 49, izdanje 1, str. 57-83 , <https://doi.org/10.1093/publius/pjx046>
14. Lithwick, D. (2015). A pas de deux: The Division of Federal and Provincial Legislative Powers in Sections 91 and 92 of the Constitution Act. Ottawa: Library of Parliament.
15. Makarenko, J. (2007a). Parliamentary Government in Canada, dostupno na: <https://repolitics.com/features/parliamentary-government-in-canada/>
16. Makarenko, J. (2007b). The Prime Minister & Cabinet in Canada, dostupno na: <https://repolitics.com/features/the-prime-minister-cabinet-in-canada/#what>
17. Makarenko, J. (2010). The House of Commons in Canada , dostupno na: <https://repolitics.com/features/the-house-of-commons-in-canada/>
18. McIntosh, A., & McConnell, W. (2021). Constitution Act, 1867. In *The Canadian Encyclopedia*. Dostupno na: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/constitution-act-1867>, pristupljeno 02.02.2023.
19. OECD (2020). Overview of Indigenous governance in Canada: Evolving relations and key issues and debates, in *Linking Indigenous Communities with Regional Development in Canada*, OECD Publishing, Paris. Dostupno na: <https://doi.org/10.1787/b4446f31-en>.
20. Open and Accountable Government (2015). Ottawa: Privy Council Office. Dostupno na: <https://pm.gc.ca/en/news/backgrounders/2015/11/27/open-and-accountable-government>
21. Overview of federal organizations and interests, <https://www.canada.ca/en/treasury-board-secretariat/services/reporting-government-spending/inventory-government-organizations/overview-institutional-forms-definitions.html> , pristupljeno 25.01.2023.
22. Parry, M. (2022) *Canada's Parliament and other political institutions*. European Parliament. Dostupno na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698942/EPRS_BRI\(2022\)698942_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698942/EPRS_BRI(2022)698942_EN.pdf), pristupljeno 12.01.2023.

23. Taylor, Z. & Dobson, A. (2020). Power and Purpose: Canadian Municipal Law in Transition, MFG Papers no.47, University of Toronto, Institute on Municipal Finance and Governance.
24. The roles and responsibilities of central agencies (2015). Ottawa: Library of Parliament.
25. Turner, S. (2017). What You Need to Know About Canada's Constitution. Dostupno na: <https://ualawccstest.srv.ualberta.ca/2017/01/what-you-need-to-know-about-canadas-constitution/>
26. UCLG (2008). Country profile - Canada, dostupno na : https://www.gold.uclg.org/sites/default/files/Canada_0.pdf

Pravni izvori:

1. Canada Elections Act (S.C. 2000, c. 9)
2. Municipal Government Act, RSPEI 1988, c M-12.1, Prince Edward Island's Legislative Counsel Office. Dostupno na: <https://canlii.ca/t/55psg>
3. Parliament of Canada Act (R.S.C., 1985, c. P-1)
4. The Constitution Acts, 1867 to 1982. Dostupno na: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/index.html>

Mrežni izvori:

1. Government of Canada, <https://www.canada.ca/en.html>
2. Governor-general of Canada, <https://www.gg.ca/en/governor-general>
3. House of Commons of Canada , <https://www.ourcommons.ca/en>
4. Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/>
5. The Canadian Encyclopedia, <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en>